

ב אחד הימים יקום הסופר ויבקש לתאר בסמליות נוקבת את הרגע הגורלי, עת היתה דמות המדינה מונחת על כפות המאזניים ונפלה ההכרעה שהטביעה את חותמה על דור שלם. אם ירצה, יוכל להתחיל בתאורו כך :

ההכרעה נפלה ביום רגיל אחד בקיץ 1948. בכל החזיתות הגיעו הקרבות לשיאם. במרחק של חצי שעה נסיעה מתל-אביב עמד המצרי, מוכן ומשוריין. אותו יום הופיע ברחובות העיר, לביקור חסוף, גבר גבוה, רוה, אשר צווארו הקצר והאופייני כמעט השווה לו דמות של גיבן. הוא לא נשא שום סימני דרגות. במקום אשר ממנו בא לא היה זקוק לכך; מפסקה-פלוגה אריה קוצר היה אגדה חיה ופניו כמעט הסכו ל-סמל חטיבתו.

אריה קוצר שוטט בתל-אביב. הוא ראה את המוני הנוער הבריא שמילאו את העיר, ללא מטרה נראית-לעין — והוא זכר את פלוגתו שכמעט הושמדה כליל כמה ימים לפני כן. הוא ראה את קציני העורף החדש, מגולחים ל-משעל, לבושים הרר, חזורים חשיבותם — והוא זכר את מפקד-מחלקתו, שיצאו ל-קרב חיילים מחוסר-שינה ואדומי-עיניים. הוא ראת את הפקידים החדשים של המדינה שקמה זה עתה, מצויינים בכל טובות-ההנאה ש-המעמד שליט חדש, קריזולרים צמודים ומור כירות-פרטיות צמודות לא פחות — והוא זכר את מלחמתו למען זוג נעליים אחת ל-אחד מחיליו. הוא ראה את רכוש המיליונים ש-נשדד בפרהסיה, בחסות האחראים, מן הערים הנטושות — והוא זכר את גופות פקודיו שנפלו בכיבוש ערים אלה.

אולי הרגיש אריה קוצר ברגע זה שאין הוא חשוב כלל. אולי הרגיש כי הלך האירי היםים האחרונים יחלוף מבלי להשאיר אחריו הר וזכר — מלבד כמה שירים אידיאלי-טיים בנוסח "היו ימים", אולי הרגיש כי תורת-החיים של דור שלם, דורו שלו, שוב לא תיזכר אלא כאפיזודה רומנטית חולפת, שאבד עליה הכלת.

«אנחנו ניצחנו במלחמה!»

בשעות פולניות 1955

הדור של תש"ח — הוא דמה לסנה הנוער, ובו רוח הקודש. אך שלא כמו הסנה הקדוש שדיבר אל משה בן-עזראם, סנה זה אוכל בלהבותיו של עצמו. היה זה כאילו נועד, מן הרגע שהפליט את קריאתו הצהולת הראשונה בראותו את אור העולם, לקראת התפקיד של יומו האחרון. כל חייו עמדו בסימן חזק-הכיוון. בגן-הילדים, בבית הספר העממי, בתנועת-הנוער ובמתחמתה, כמעט בעל כורחו ושלא מדעת, נדחף אל יום ההגשמה. הוא היה כאחד מאותם הקליעים החד-שים המוצאים בעצמם את המטרה — והמשמידים את עצמם יחד עם המטרה. וזאת היתה גדולתו של הדור. וזאת היתה הטרדיה שלו. הוא היה מגש הכסף, עליו ניתנה המדינה. אבל הוא לא קבע את דמות המדינה. הוא היה הקוצר. והוא עצמו היה הקוצר שנקצר.

על קברו של אחד מוחיטי עין-חרוד מת-נוססת סימטה: «גופלים ההולכים ראשונים». חוק אכזרי. חוק ששבר את דור תש"ח. בכל מלחמה שולטת תורת-הסיכויים, והיא פועלת בחוקיות-של-ברזל נגד המתנדבים ה-הולכים בראש. הם העומדים בקרב הראשון, השני, השלישי, העשירי והחמישי. בספר החייבים-המחמת מצטבר חשבון גדול לחובתם. אחדים מהם מצליחים לרמות את מנהל-הפנ-קסים העליון, והם חיים היום בטעות. ה-אחרים הרבים משלמים ביושר את המחיר המלא.

המסכס את חשבון החללים של מלחמת-תש"ח, יגיע לסיכום גדול — גדול מאד ב-השואה למספר הדל של בני דור תש"ח. אולם גם חשבון זה כוזב ומטעה. כי לא חשוב רק כמה נהרגו. חשוב עוד יותר מי נהרג. נהרגו ההולכים בראש. הטובים שביניהם.

נפלו המתנדבים. נפלו בעלי ההגינות ה-מובנת-מאליה. נפלו בעלי האופי המוצק. ה-מלחינים והמשוררים שהלכו לשיר בשורות, לצידם של פועלי-מוסך ועובדי-מלחה. המנ-היגים הטבעיים, יוצרי הסגנון, מעצבי הדמות בכוח המופת האישי.

בכל עם ישנו מעוט יוצר, מעוט המטביע את חותמו על הכלל. אין הוא מאורגן בשום מפלגה או מוסד, אין הוא נושא סימני הכר ודרגה — זולת את דרך חייו. בניו אינם מר-פיעים בכותרות העיתונים, אינם נואמים ב-פרלמנטים. הם האנשים היודעים, בלי צו והסבר, מה הדבר הנכון, ההגון, המוסרי, שיש לעשותו. הם האוצר הלאומי החשוב ביותר, היקר מפו ומדולאריים. והם האוצר הראשון המועלה כובח על מזבח המלחמה. הם היו מעוט, גם בדורם. אולם הם היו המעוט המדריך והמנחה. כאשר נגדעו הם, איבד דור תש"ח את הכוח להטביע את חות-מו על המשך ההיסטוריה, על המדינה.

אולי כאן ההסבר לכה הרבה מן המתרחש מאז. למדינה שחיה על המענק במקום על יגיע כפיה. לשחיתות חסרת-הבושה המוצצת את דם המדינה בפרהסיה, מבלי לטרוח אף נכסות את מעשיה. לאבדן רוח-הקודש שהכ-ניכה תוכן וטעם גם למעשים קטנטנים ואפ-רים כשק, שנתנה לעם את התחושה שהוא עם גדול ויוצרי-היסטוריה.

אישם כבה ניצוץ. אולי הוא קבור בקב-רם של אריה קוצר ורעיו.

שמו של אריה קוצר חרות על מצבה ב-קרבת חולייאקא, המודיעה לנוסעים בכביש: «ההלך בדרתך לנגב — זכור אותו!» הנה, גם זה סמלי: המדינה בנתה כביש חדש, קצר יותר, רחוק מן המצבה. הורד כיום לבאר-שבע, לסדום ולאילת שוב אינו רואה אותה כלל. הכביש אשר ליד המצבה, עליו נשפך דם כה רב, הפך כביש צדדי. אולי באמה אסור להסתכל אחורה. אולי באמת הקברים שייכים רק להורים השכולים; ואנחנו כולנו, החיים, חייבים להינתק מהם. שהרי החיים נמשכים, והמלחמה נגמרה מזמן, והנה קם דור חדש שלא ידע את אריה.

ורק פעם בשנה כנאה לעם הגון, ניף את הדגל, נתקע בחוצרה ונוכר, רשמית, לפי טכס ערוך מראש ומתוכנן כראוי. את החללים אשר נפלו במלחמת השחרור של תש"ח. בכל זה יש הגיון.

אך דומה שהגיון כוזב הוא. דומה שבעמדנו מבוי סתום, כדאי לחזור אל הקברים ולל-מוד מן התורה הקבורה בהם. מעל לצריחה המחרישה, הממלאה כיום את חלל המדינה בשאגת הרמקולים המבשרים את הלא-כלום, את ריקנות-הלב ואת אפסות-המחשבה, את האנוכיות העקרה ואת סימטום המפלגות — הנה לוחש באוזנינו הקול מן הסנה שכער ואיכל ושוב איננו אלא בלבנו.

לו נחבקש אריה קוצר באותו רגע לפרט ולהסביר מה הם הערכים שעליהם היתה מוש-תת חיותו הגדולה, ושעליהם היה רוצה להקים את המדינה החדשה, היה מן הסתם מגמגם ומחריש.

אולם בלבו הם היו ברורים לחלוטין, כי הוא נהג על פיהם. במרכזם עמדה האמונה הפשוטה והמוחלטת באדם הקטן והאלמוני, האמונה שיש לספח אותו ולפנות אל הטוב שבו, האמונה שבמשטר הנכון יגדל וית-רומם.

מכאן האמונה בהתנדבות ובמתנדב: שכל אדם חדור כבוד עצמי יפעל על פיו, אם יראה את מנהיגו הולך לפניו, ראשון בצרה ורא-שון בהקרבה.

מכאן האמונה שאין שום ערך למסגרות-שלי-כפיה, לא במרות האזרחית ולא במשמעת הצבאית, אם אין הן בנויות בראש וראשונה על רצונו החופשי והכרתו הצלולה של האדם.

אולי טוב שלא השמיע את הדברים כי אפי-לו אז, בתל-אביב-שעל-שפת-החזית, בבירתה הזמנית של המדינה הלוחמת על נפשה, בעצם מי הקרבות שטרם הוכרעו, היו מצל-צלות המלים כפספוסיו של ילד, והיו רוב המאזינים מחויקי-השררה טופחים על כתפו ברחמנות אבהית: «עוד תתבגר, חביבי!»

כי: «עכשיו יש לנו מדינה...» כי: «עברו ימי הפרטיזנים...» כי: «החומר האנושי הש-תנה...»

היתה זאת הפגישה בין שני עולמות, שלא הבינו איש את רעהו. הם דיברו, כאילו, ב-שפה אחת — אולם למלים היתה משמעות שונה בפיהם.

היה זה סמלי שאריה קוצר מה בצורה כה מורה וחסרת-הכלית, חודשיים אחרי קום המדינה. היה זה כאילו רצה הגורל שהאיש יעבור מן העולם יחד עם התקופה שהוא היה נציגה האופייני ביותר. שהרי לא קוצר המת, ולא הקוצרים האחרים שנשארו בחיים, הטי-ביעו את חותמם על המדינה הוותק שקמה בדמם, אולם היא לא נבראה בצלמם.

הדור של תש"ח — פוליטיקאים משלמים לו מס'לשון ופוזלים לעבר הרוח הפוליטי; המפלגות מתקוטטות בנייתן בהשתדל כל אחת מהן להוכיח שהיא ורק היא, מייצגת אותו. אולם מי זוכר אותו באמת — מלבד ההורים השכולים ההולכים ביום העצמאות להתחיד עם קבר בניהם?